

Manexo dos trastornos afectivos e emocionais na muller durante o embarazo e posparto

Iria Veiga

Médica Psiquiatra

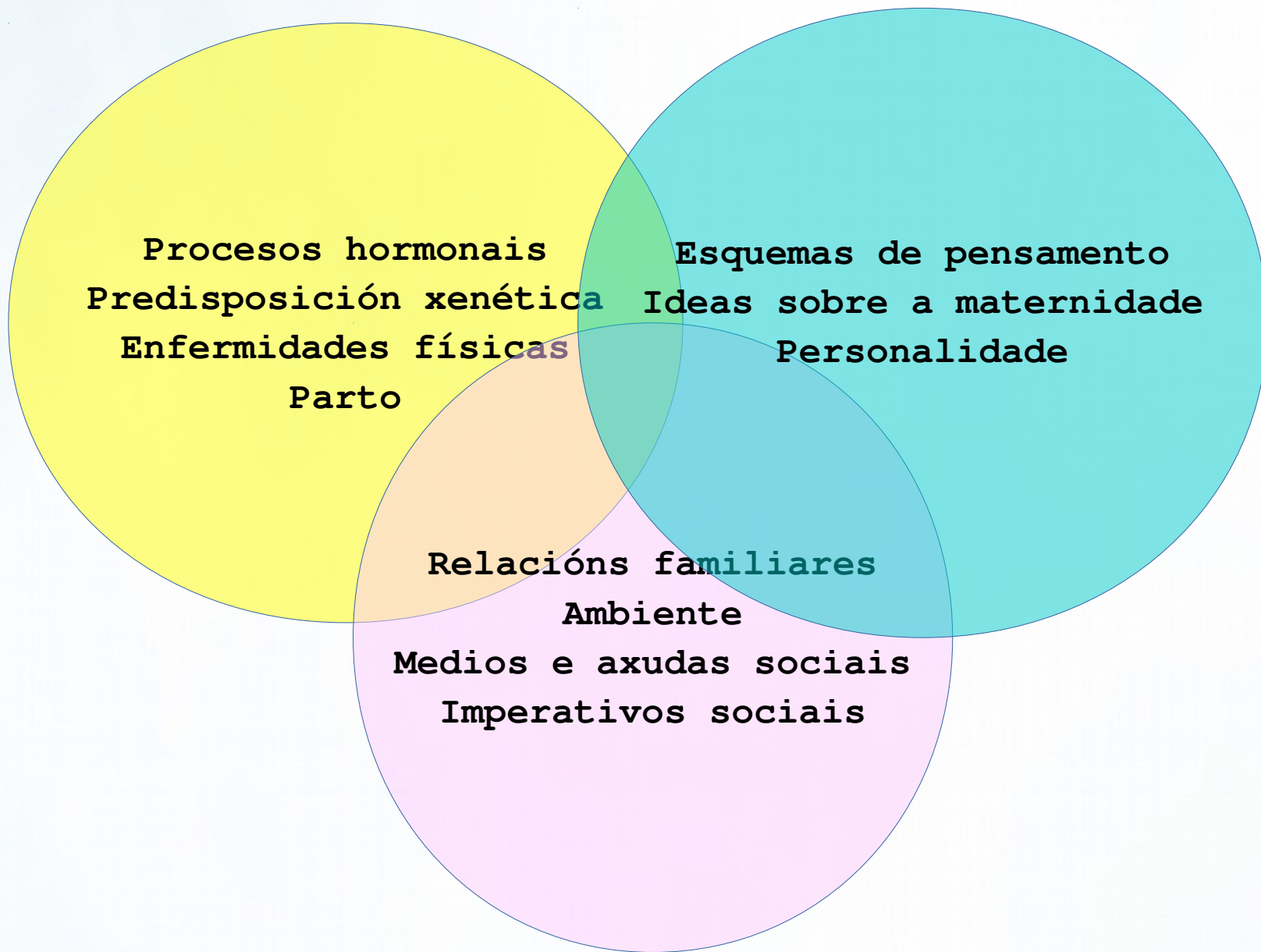
USM do Hospital da Barbanza

Compostela, 26 de novembro de 2019

Trastornos mentais perinatais

- Aquelas alteracións que aparecen durante o embarazo e ata un ano despois do parto
- Coñecidas dende a Antigüidade
- Poden aparecer de novo, agravarse ou estar presentes previamente
- Paradigma do bio-psico-social

Trastornos afectivos

- Modificaciones emocionales normales durante o embarazo
- Tristura normal no postparto ("maternity blues") 26-84%
- Depresión postparto 19,2-7,2%
- Pacientes con trastornos afectivos de base durante o embarazo e/ou postparto

Psicoterapia

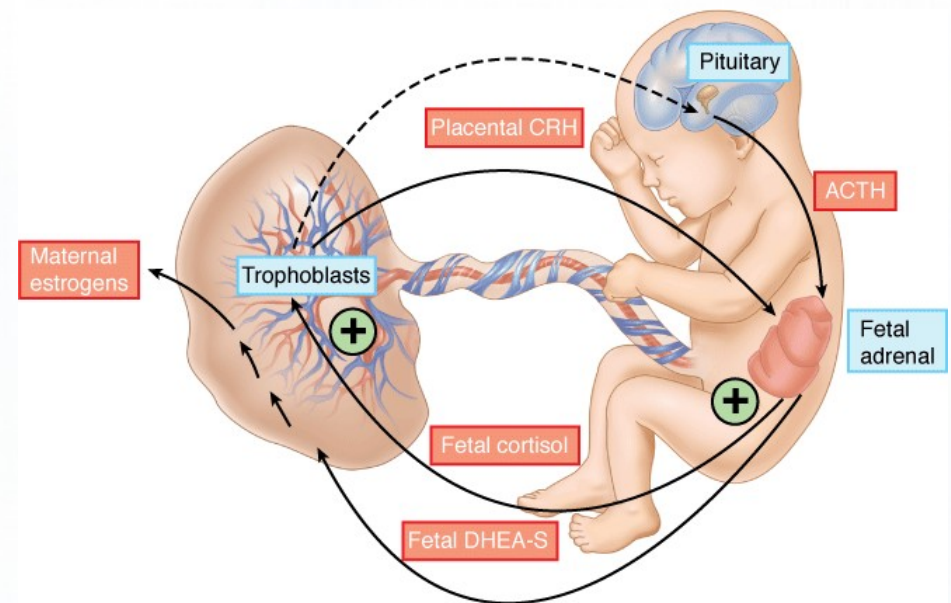
- Apoio comunitario
- Necesidade de traballo coa familia
- Psicoterapia de apoio
- Psicoterapia interpersoal
- Psicoeducación

Especificidades do período gestacional

- Durante o embarazo prodúcense unha serie de cambios que afectan á farmacocinética.
- Os psicofármacos son produtos liposolubles e teñen capacidade relativa para atravesar placenta e excretarse en leite materno.

Unidade materno-placento-fetal

- Feto, placenta e mãe formam um sistema dinâmico e interconectado
- É unha UNIDADE FUNCIONAL

Source: Cunningham FG, Leveno KJ, Bloom SL, Hauth JC, Rouse DJ, Spong CY:
Williams Obstetrics, 23rd Edition: <http://www.accessmedicine.com>
Copyright © The McGraw-Hill Companies, Inc. All rights reserved.

Placenta

Órgano **efémero** presente nos mamíferos placentarios

Permite a comunicación entre a circulación materna e fetal, e o intercambio de substancias

1. **Función de transferencia:** difusión simple (gases e auga), difusión facilitada (glicosa), transporte activo (ferro, vitamina B12, etc.) e selectivo (lípidos por vesículas de pinocitose p.ex) .

2. **Función de respiración:** hemoglobina fetal vs. materna, difusión

3. Función endocrina: produce por si mesma hormonas necesarias para a xestación (gonadotropina coriónica humana, lactóxeno placentario, proxesterona, estróxenos, etc)

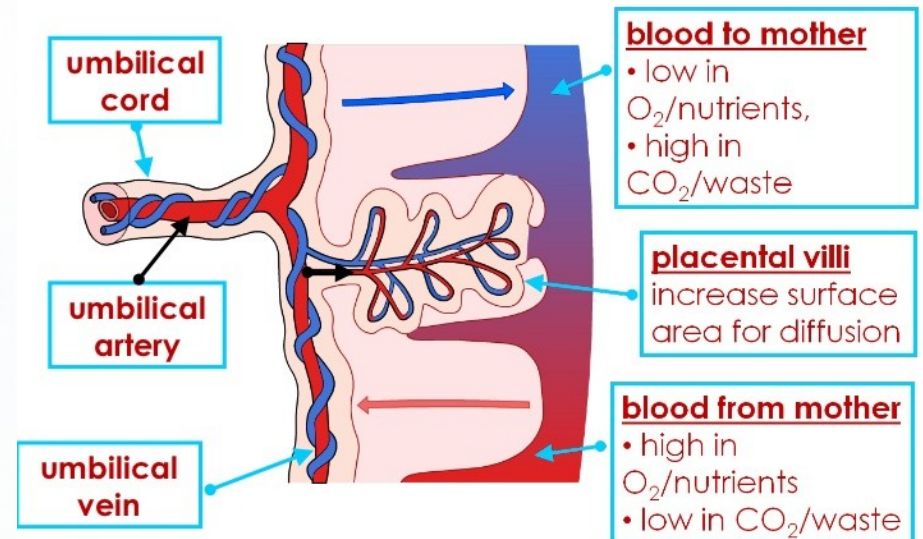
4. Función de barreira: en xeral non pode ser atravesada por células (c. sanguíneas, bacterias) pero si por anticorpos, virus e fármacos. Ademais, a superficie da placenta aumenta ao longo do embarazo e o groxor diminúe, polo que os fármacos difunden cada vez con máis facilidade

Difusión dos fármacos a través da placenta

1. Peso molecular
2. Unión a proteínas
3. Grao de liposolubilidade
4. Grao de ionización

DIFFUSION AND THE PLACENTA

How does the placenta work?

Modificacións durante o embarazo que afectan á farmacocinética

Diminución do PH na saliva	Diminución da absorción sublingual de fármacos ácidos
Diminución da acidez gástrica	Diminución da absorción gastrointestinal de fármacos ácidos
Enlenteceamento do baleirado gástrico	Retraso na absorción gastrointestinal do fármaco
Aumento de fluxo sanguíneo	Aumento da absorción muscular do fármaco
Aumento da auga total; aumento do volume plasmático	Aumento do volume de distribución dos fármacos hidrosolubles
Aumento da graxa corporal	Aumento da acumulación de fármacos lipofílicos en tecido adiposo

Na segunda metade do embarazo: • Aumento da actividade de CYP3A4, CYP2D6, CYP2CP • Diminución da actividade de CYP1A2 e CYP2C19	Diminución ou incremento dos fármacos metabolizados por cada unha destas enzimas
Aumento da proxesterona	Incremento da inducción hepática
Aumento do filtrado glomerular	Aumento da excreción do fármaco

Factores fetais

Baixas proteínas plasmáticas ao principio da xestación e altas ao final	Os niveis de fármaco libre diminúen conforme avanza a xestación
Maduración do sistema CYP450, deglución de LA e eliminación renal	Maior capacidade de metabolizar e excretar fármacos

Fármacos e lactancia

Para que un fármaco tomado pola nai chegue ao lactante: paso a sangue materno >> paso ao leite >> concentrarse no leite >> pasar ao lactante.

A maioría de fármacos non acadan dose terapéutica no lactante. Se a xestante fixo un tratamento durante o embarazo, non hai razón para desaconsellar lactancia, dado que:

exposición fetal >>> exposición do lactante

Clasificación dos niveis de risco

Clasificación por risco fetal da FDA

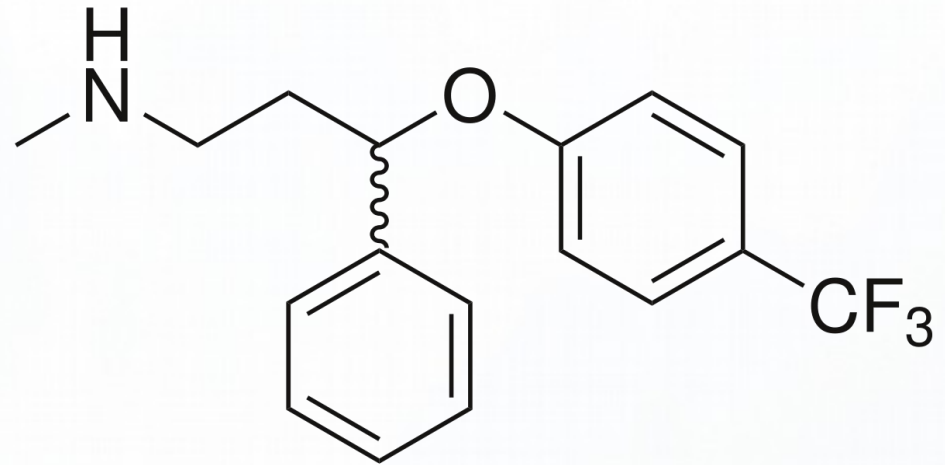
Categoría A	Fármacos de uso seguro no embarazo. Estudos controlados non demostran risco para o feto no 1º trimestre e non existe risco evidente nos posteriores
Categoría B	Estudos en animais non amosan risco para o feto, pero non existen estudos controlados en xestantes
Categoría C	Estudos en animais demostran efectos adversos no feto. Non existen estudos controlados en xestantes
Categoría D	Existe evidencia positiva do risco en humanos, pero acéptase o seu uso valorando risco/beneficio
Categoría X	Fármacos contraindicados no embarazo pola súa teratoxenicidade. O risco supera claramente o beneficio

Categorías de risco en lactancia

L1	Seguridade máxima. Tomada por grande cantidade de lactantes sen que se observe risco. Estudos controlados positivos, que non demostran risco, ou ben biodisponibilidade mínima
L2	Bastante seguro. Tomado por unha cantidade limitada de persoas sen que se observen efectos adversos, ou ben a evidencia de risco é mínima.
L3	Moderadamente seguro. Non hai estudos en persoas que aleitan, ou os estudos só demostran risco mínimo. Valorar risco/beneficio.
L4	Posiblemente perigoso. Evidencia positiva de risco para o lactante, pero os riscos poden ser aceptables.
L5	Contraindicado. Evidencia de risco significativo e documentado para o lactante. O risco supera calquera posible beneficio.

Antidepressivos

- Nos últimos anos aumentou a investigación sobre os efectos dos antidepressivos no embarazo, e tamén o seu emprego
- Dos diferentes grupos, os ISRS son dos que máis información hai dispoñible
- Aínda así, os estudos non son concluíntes: risco/beneficio

- Non existen probas do aumento do risco de malformacións conxénitas maiores no tratamento con ISRS
- Observouse un lixeiro incremento do risco de malformacións cardíacas, asociado principalmente con **PAROXETINA**.
- Para **FLUOXETINA**, non hai probas do aumento de risco de malformacións maiores, pero si un leve incremento de malformacións cardíacas septais

- Existen moi poucos datos referentes a antidepressivos tricíclicos, e non se observa aumento de risco de malformacións, salvo cardíacas
- ISRN e duais tamén contan con escasos estudos
- Para bupropion (ISRN) parece aumentar a sospeita de risco

- **Aborto espontáneo:** Os datos son contraditorios. Existen estudos que apuntan a un risco aumentado para tricíclicos e non para os outros grupos, pero non confirmado
- **Hipertensión pulmonar persistente (HTPP):** risco ata 3-4 veces aumentado de HTPP en recién nacidos expostos a ISRS no terceiro trimestre: 1-2/1000 vs 3-4/100
- Non se detectou esta asociación en tricíclicos.
- **Parto pretérmino:** existe un risco aumentado de PPT con respecto as xestacións sen AD, con ou sen depresión

- Baixo peso ao nacer: Observouse baixo peso ao nacer en xestantes con depresión, tanto se estiveran expostas a AD como se non.
- Test de Apgar: a exposición a AD asóciase a menores puntuacións, comparado con controis e con depresión sen tratamento

TEST DE APGAR

¿Sabías qué...?

En 1952, la Dra. Virginia Apgar, anestésista obstétrica, propuso este método para averiguar rápidamente el estado del bebé y la influencia de la anestesia materna en el recién nacido.

Debe valorarse al

1er y 5to
minuto
de nacimiento

10-7 puntos
Buen estado
de adaptación

6-4 puntos
Moderadamente
deprimido

≤3 puntos
Severamente
deprimido

¿Qué valora el Test de Apgar?

A APARIENCIA	P PULSO	G GESTOS	A ACTIVIDAD	R RESPIRACIÓN
0 CIANOSIS GENERALIZADA	0 AUSCENTE	0 NO RESPONDE	0 HIPOTONIA MUSCULAR	0 AUSCENTE
1 CIANOSIS DISTAL	1 <100	1 MUECAS Y LLANTO DEBIL	1 FLEXION MODERADA	1 IRREGULAR/DEBIL
2 ROSADO	2 >100	2 LLANTO FUERTE, ESTORNUDO Y TOS	2 MOVIMIENTOS ACTIVOS	2 REGULAR/LLANTO
COLOR	FRECUENCIA CARDÍACA	REFLEJOS	TONO MUSCULAR	ESFUERZO RESPIRATORIO

@DocMnemotecnia

Síndrome de Adaptación Neonatal a Antidepresivos

Frecuentes

Alteracións do ton muscular, tremor

Insomnio, irritabilidade

Distrés respiratorio

Dificultades na lactancia

Menos frecuentes

Convulsións, hiperrelaxia, letarxia

Succión débil, diarrea e vómitos

Oscilacións da temperatura, suoración

- O 25-30% dos recém nados expostos a AD presentan síntomas transitorios, fronte ao 9-16% dos non expostos
- Ademais, maior frecuencia de distrés respiratorio e tremor
- Nos casos máis intensos pode precisar medidas de soporte e monitorización
- Non se asociou a ningún caso de morte neonatal

Outras complicacións

- AD non se asocian con maior incidencia de síndrome metabólica
- ISRS asóciáanse a un maior risco de hipertensión, con ou sen preenclampsia (especialmente paroxetina)
- ADT asóciáanse especificamente con preenclampsia
- Detectouse un aumento dos partos instrumentais e cesáreas en pacientes tratadas con AD

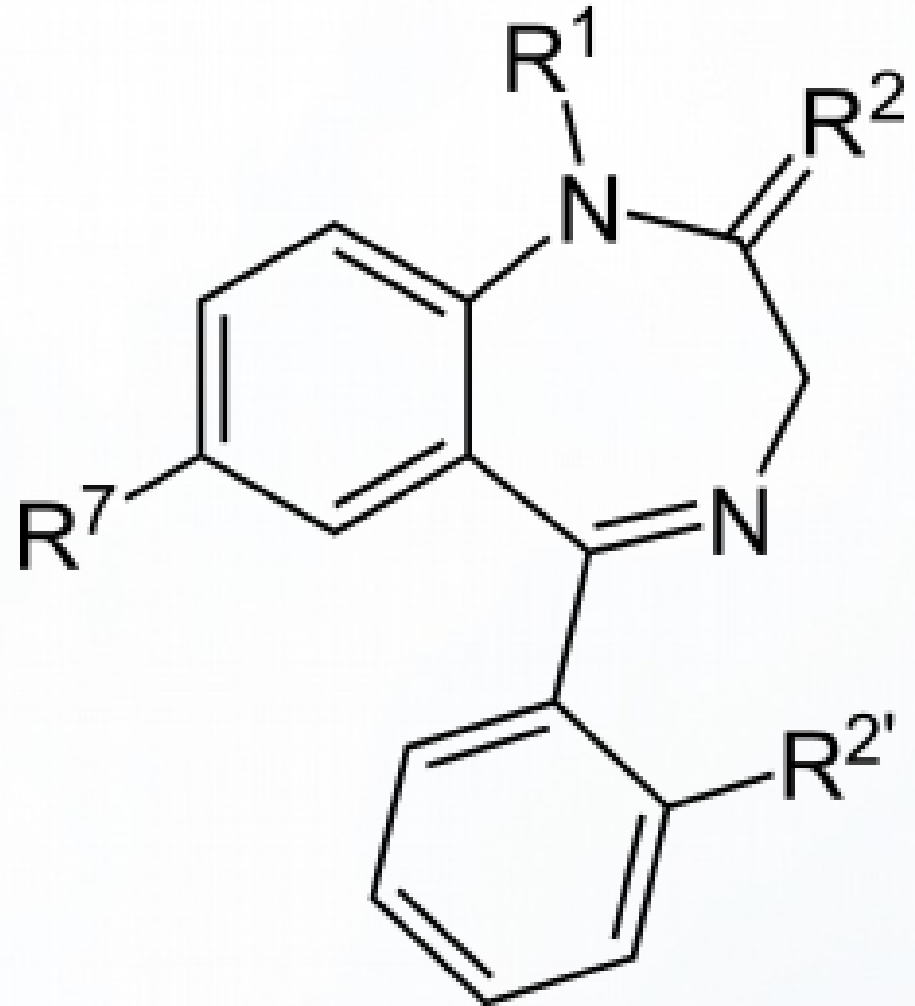
Manexo de Antidepressivos

- A retirada de AD no momento de coñecer o embarazo non diminúe o risco de malformacións, e pode ocasionar descompensacións durante a xestación.
- Priorizar fluoxetina, sertralina e citalopram. Dentro dos tricíclicos, desimipramina e nortriptilina
- Desaconséllase iniciar paroxetina durante o embarazo, de estar xa instaurado valorar cambio (risco vs. estabilidade clínica)
- Desaconséllanse IMAOS

- Se os síntomas empeoran durante o embarazo, valorar por que
- Recoméndase manter AD ata o último trimestre polo risco de depresión postparto
- Os ISRS non están contraindicados durante a lactancia (paso ao leite <<< paso placentario)

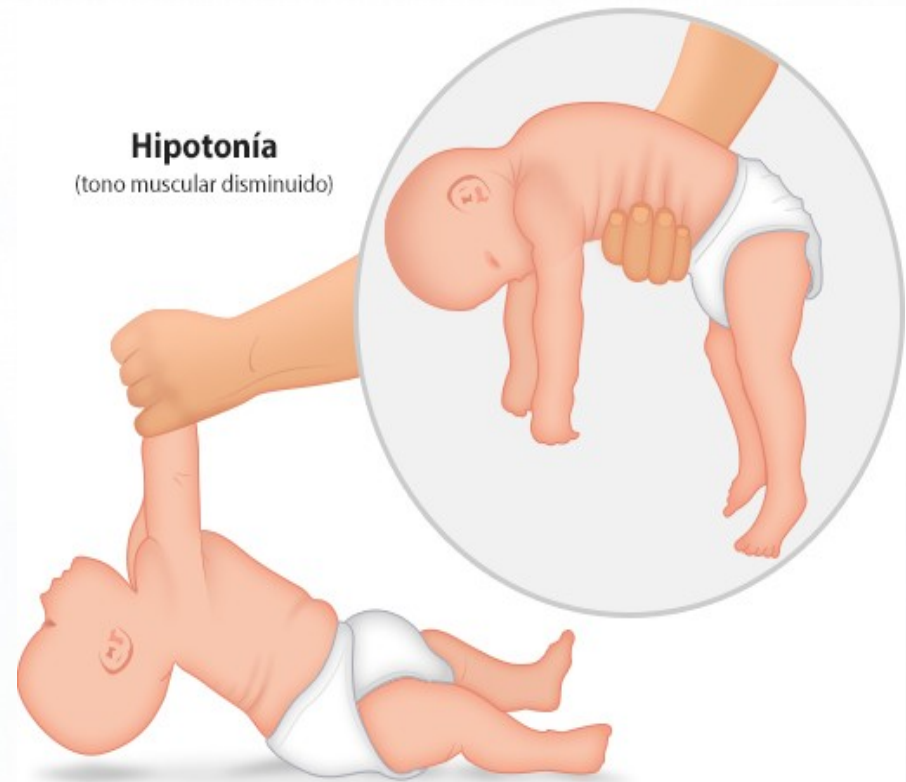
Benzodiazepinas

- Son os fármacos máis usados durante o embarazo
- Arredor do 3% das mulleres embarazadas tomou BDZ
- Empréganse para a ansiedade pero tamén para a hiperemese, eclampsia e no risco de parto prematuro

- Non se recolle evidencia de aumento de risco de malformacións maiores das BDZ como grupo
- Seguridade alta de **diazepam** e **clordiazepóxido**
- Risco incrementado de malformación maior non específica para **clonazepam** e **alprazolam**
- Risco aumentado de atresia nasal para **lorazepam**

- A exposición a BDZ no terceiro trimestre asóciase á presenza de **síndrome do lactante hipotónico**
- Trátase dun **patrón de toxicidade** que presenta: hipotermia, alteracións na respiración e hipoxia, dificultades na lactancia

Manexo de benzodíazepinas

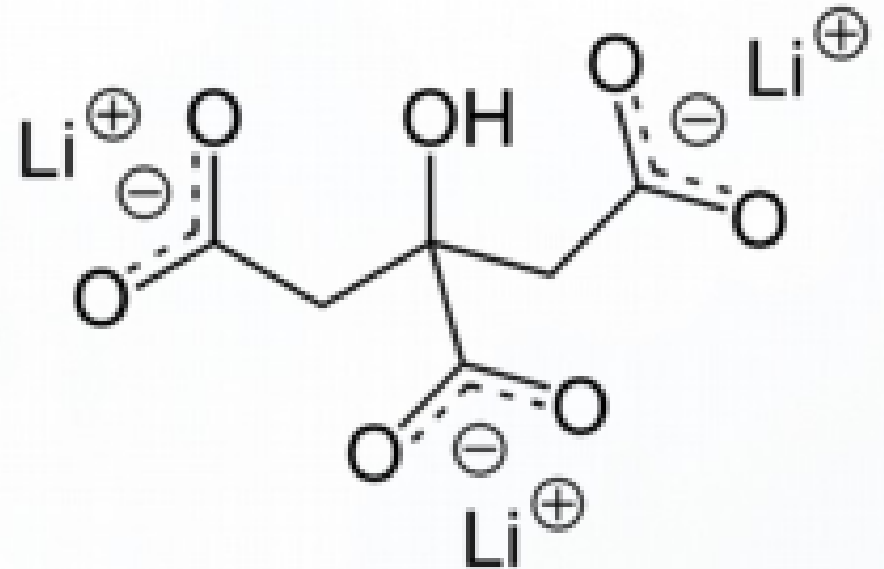
- Información xestacional: tender a empregar BDZ de vida media curta e durante o menor tempo posible
- Priorizar **lorazepam** pola súa menor transferencia placentaria
- En caso de empregar unha BDZ de vida media longa, priorizar **diazepan, clordiazepóxido ou clonazepam**
- Avaliación ECO de malformacións menores, sobre todo en macizo facial
- Avaliar SLH e SAN nas 48 horas postparto

Lactancia e BDZ

- Priorizar as de vida media curta e fragmentar a dose. Pode incluso administrarse xusto despois da toma
- Monitorizar ao lactante
- Informar á nai de posibles efectos, como perda de peso, sedación ou baixa enerxía e dificultades para a succión

Litio

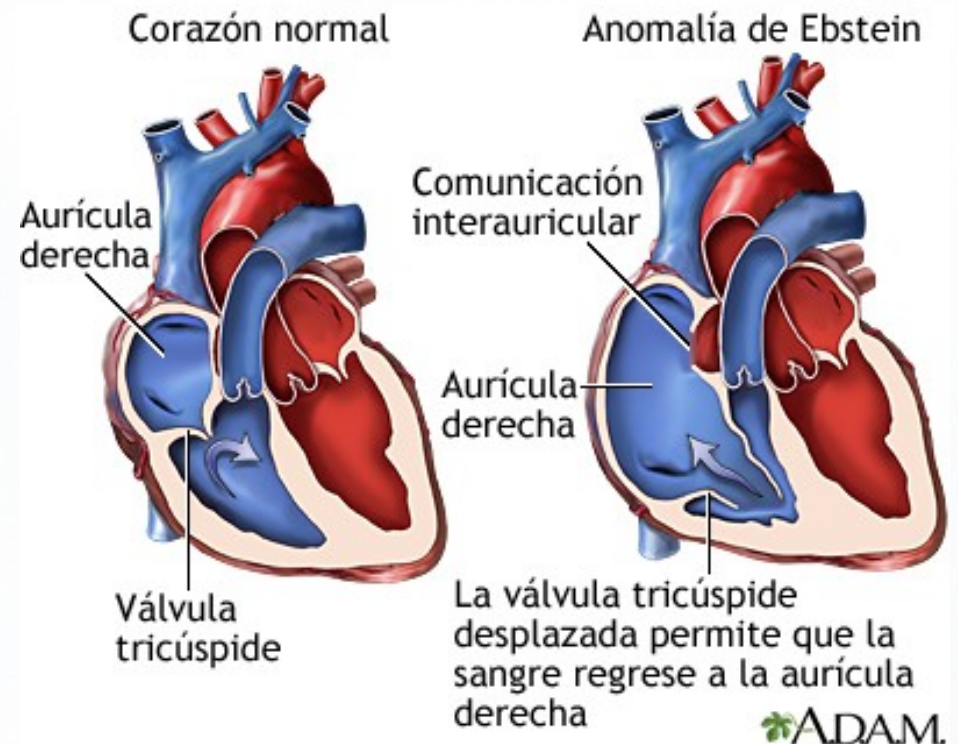
- Tratamento de primeira liña para manía aguda
- Atravesa placenta de xeito uniforme
- A exposición ao litio no primeiro trimestre asóciase a malformacións conxénitas, particularmente cardíacas e en especial á anomalía de Ebstein

Anomalia de Ebstein

- Desprazamiento das valvas septal e posterior inferior da válvula tricúspide cara a punta do VD.
- Diferente gravidade dependendo da funcionalidade da válvula
- Moi pouco frecuente

Outras complicacións asociadas a litio

- Diabetes insípida nefroxénica
- Preeclampsia
- Polihidramnios (caso único)
- Incremento de problemas neurolóxicos no neonato
- Alteracións tiroideas
- Risco aumentado de prematuridade, baixo Apgar e hipotonía (estudos retrospectivos ou de caso único)

Manexo do tratamento con litio

- Asesoramento prexestacional para manter ou retirar litio. Se se escolle retirar, facelo lentamente (mínimo 4 semanas) e estreito seguimento
- Se se continúa, manter o rango na zona baixa da dose eficaz e fragmentar dose en 3-4 tomas
- Monitorizar niveis cada 4 semanas ata semana 34 e despois semanalmente
- Monitorizar función hepática, renal e tiroidea cada trimestre
- Vixiar disnea e polihidramnios (posible diabetes insípida)

Complicacións obstétricas que modifican a litemia

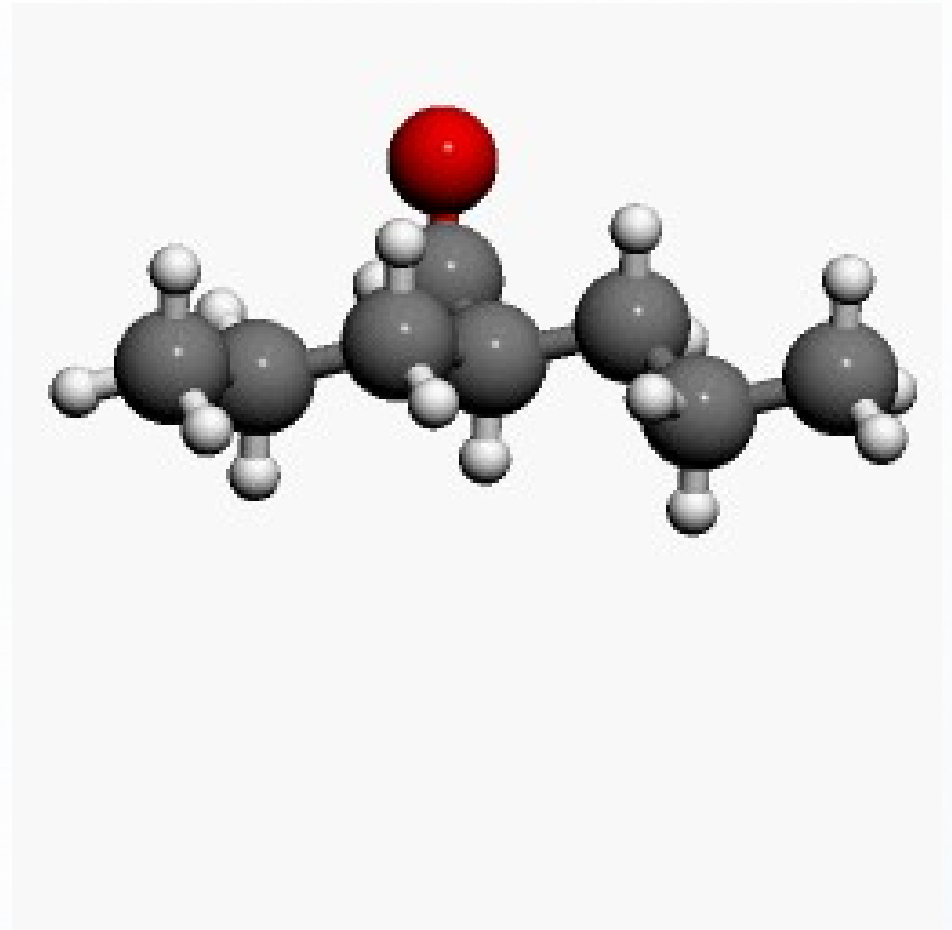
Hiperemese gravídica	Cambios na litemia por deshidratación
Oligohidramnios	Secundario á redución de orina por IR por Li
Polihidramnios	A diabetes insípida nefroxénica pode ocasionar polihidramnios e manterse tras o parto
Preenclampsia	Diminúe filtración glomerular, aumentando niveis de litio
Perda de fluídos no parto	Pode diminuír o volume intravascular e incrementar a concentración de litio

Litio e lactancia

- Monitorizar niveis de litio e función hepática, tiroidea e renal ás 6 semanas postparto e cada 8-12 semanas mentres dure a lactancia
- Informar a Pediatría e realizar un seguimento estreito do lactante (ganancia ponderal, hipotonía, síntomas neurolóxicos...)
- Avaliación continuada de neurodesenvolvemento

Anticonvulsivantes

- Son os fármacos con máis potencial teratoxénico
- Empréganse para a epilepsia, pero tamén para o trastorno bipolar ou como tratamento coadxuvante noutras patoloxías psiquiátricas e para a migraña
- Os máis frecuentes son o **valproato**, a **lamotrigina** e a **carbamazepina**

- A exposição a anticonvulsivantes triplica o risco de malformações, sobre todo a valproico (5-11%) seguido de carbamazepina (2-6%) e lamotrigina (2-3%)
- Especialmente espiña bífida
- En politerapia aínda maior que en monoterapia
- No 2º e 3º trimestre poden interferir coa vitamina K e aumentar o risco de hemorraxias neonatais
- Síndrome dismórfico facial
- Anomalías xenitais

- A exposición a valproico podería asociarse a redución de entre 6 e 9 puntos de CI aos 6 anos de idade
- Non se detectaron diferenzas no CI con lamotrigina, carbamazepina e fenitoína
- Posible incremento do risco de TEA (?)

Manexo de anticonvulsivantes en embarazo e lactancia

- Se non existe desexo xestacional, recoméndase anticoncepción hormonal
- Desexo xestacional: só debería empregarse valproico e carbamazepina se non existe ningunha outra opción terapéutica
- Iniciar tratamento con ácido fólico 5 mg/día polo menos tres meses antes da concepción e manter ata o final do embarazo
- Valorar cambio a lamotrigina se é posible
- O risco teratoxénico é dose/dependente: empregar dose mínima eficaz

Lactancia e anticonvulsivantes

- Monitorizar niveis en sangue e función hepática, tiroidea e renal ás 6 semanas postparto e cada 8-12 semanas mentres dure a lactancia
- Realizar un seguimento estreito do lactante (ganancia ponderal, hipotonía, síntomas neurolóxicos...) e exantema cutáneo
- Avaliación continuada de neurodesenvolvemento

Conclusións

- ✓ Os antidepressivos son o grupo farmacolóxico mellor estudado e máis seguro. Prestar atención a malformacións cardíacas, especialmente con paroxetina
- ✓ Atención aos efectos diabetoxénicos e obesoxénicos de AP, especialmente olanzapina e clozapina, así como a agranulocitose con clozapina
- ✓ As BDZ aumentan levemente o risco de fendas do padal e SLH
- ✓ O litio parece asociarse a anomalia de Ebstein, se ben en menor medida do atopado clasicamente
- ✓ Os anticonvulsivantes son o grupo de maior risco teratoxénico, polo que están desaconsellados no 1º trimestre

**Moitas grazas
pola vosa atención!**

